

Velferdsutfordringer hos sau

Veterinære Fagdager 15.03.24

Vibeke Tømmerberg og Siv Svendsen, Helsetjenesten for sau, Animalia

mosjon atferdssignaler
kompetanse
dvp
helseovervåking
sauekontrollen
klipping
fjøsbygninger
bondevelferd
kopplam
avlivingskunnskap
inneklima
sjukdomsførebygging
Økonomi
parasitter
lamming
fôring
arealkrav
elektronisk sporing
mattilsynet
lammegjemme
klauver
fostertelling
rovdyr
veterinærendekning
droner
biosikkerhet
liggeunderlag

Oversikt

DVP sau – betydning for velferd

Forebyggende helsearbeid

Atferdsrelaterte utfordringer

Mosjon og bruk av uteareal

Lamming

Foto (der ikke annet er oppgitt): Siv Svendsen og Vibeke Tømmerberg (Animalia)

DVP sau – gir det bedre velferd?

VEILEDER FOR BESØKET I
DYREVELFERDS-
PROGRAMMET
FOR SAU

- Alle over 30 vfs (og som søker om produksjonstilskudd og leverer slakt) blir innrullert i DVP
  - Vi startet i desember 2023
  - Siste pulje er ferdig innrullert ved utgangen av desember 2025
- De under 30 vfs blir innrullert etter hvert (mål fra 2028)
- Veterinærbesøk og kurs for produsenter og veterinærer

DVP sau – gir det bedre velferd? forts.

- Vil alle som er innrullert delta?
  - Bekymring for at en del store besetninger med utedrift ikke vil være med
  - Rel. høyt tilskudd (ingen forskjell på sau inne eller ute)
  - Produksjonen betyr ikke alltid så mye
  - Mange av produsentene er ikke tradisjonelle bønder
- Vi ser etter hvert om dette er tilfelle
- Mange flinke som har sau i utedrift
- Det kan være andre som ikke vil delta

DVP sau – gir det bedre velferd? forts.

- Hva med de som ikke er innrullert ?
  - Kjøttbransjen kan bare bruke offentlige lister
  - Alle som har sau skal melde fra til MT
  - Alle kjenner ikke til disse reglene og derfor har MT heller ikke helt oppdaterte lister

Veterinærbesøk i sauebesetningene

- Usikre tall
- Antall saueprodusenter: 13 199 (per 01.03.23, SSB)
- Ser vi på antall besøk som er registrert i DHP i forhold til antall saueprodusenter ser det ut som ca 30 % av besetningene ikke har et registrert veterinærbesøk siste året
- Potensial for å komme med gode råd for å øke velferd og helse

Forebyggende helsearbeid

- God helse en forutsetning for god velferd (men ikke ensbetydende med god velferd)
  - Nøkkeltall
    - antall lam sluppet på beite per sau sluppet på beite
    - antall lam slaktet per sau sluppet på beite
  - Kjennskap til besetningen
  - USR
  - Helsekort
- Mange dyr – forebyggende arbeid har stor effekt

Laboratorieundersøkelser og obduksjoner - sau og lam

- Det er flere prosjekter om sau på gang både ved NMBU, Veterinærinstituttet og ved Norsk Sau og Geit og vi er samarbeidspartner ved flere av disse.
- HT sau har i samarbeid med NMBU og VI undersøkt effekten av vaksinerings mot *S. aureus* på jurhelse hos NKS søyer i Norge. Her er melkeprøver fra 600 søyer både vår og høst undersøkt bakteriologisk og det er foretatt jurscoring på alle dyrene. I tillegg blir *S. aureus*-isolatene sekvensert.
- **I 2023 er det obdusert ca 400 lam og 120 søyer på laboratorier i Norge**
- I 2023 er det ved NMBU Sandnes obdusert 82 sauer og 354 lam. Ved NMBU Ås er tallet 23 sau og 5 lam (litt usikker på aldersfordelingen)
- Veterinærinstituttet har i 2023 mottatt 26 lam og 10 sau eller lam (usikker alder)
  - Prøver fra 21 besetninger med mistanke om liste 1 eller liste 2-sjukdommer
  - Prøver fra 84 sauebesetninger med ønske om sjukdomsopklaringer uten mistanke om liste 1 eller liste 2 sjukdommer
- **Feltobduksjoner**
- **Vi har et stort potensiale for å sende inn flere prøver og hele dyr til obduksjon (der det er praktisk mulig)**

Parasittprøver

- VI: 1178 prøver for parasittkontroll fra 159 ulike besetninger, totalt 181 saker (dvs at noen besetninger har sendt inn flere ganger)
- NMBU Sandnes 827 avføringsprøver, hvorav 92 var fra obduksjon
- NMBU Ås
- Andre laboratorier

Atferdsrelaterte utfordringer

Atferdsobservasjoner

Foto: Kari Bugten

- Atferd gir mye nyttig informasjon
  - Helse, trivsel, behandling/håndtering over tid
  - Veterinærer har mye kunnskap - bevisst og ubevisst
- Dyreeiers evne til å lese dyrene og gjøre nødvendige tiltak er en viktig faktor for velferden
  - Store forskjeller mellom sauebønder
  - Sauen viser subtile signaler sammenlignet med en del andre arter

Sauens språk

- Sauens har i stor grad et visuelt språk
  - Kroppsstillinger, bevegelser, hode- og ørestillinger
  - Noen ganger forsterkes signalene med lyd
- Visuelle signaler – viser hva den har tenkt å gjøre i neste øyeblikk
  - Dette oppfattes raskt av gruppemedlemmene, slik at de kan være forberedt på det som eventuelt kommer
  - Mindre konflikter og effektiv kommunikasjon i flokken
- Nå skal vi se på noen eksempler på signaler som indikerer positive og negative emosjoner
  - Utarbeidet i samarbeid med Foreningen Norske Etologer
  - E-læringskurs for produsenter

Gjennomgang av eksempler

Mosjon og bruk av uteareal

Bruk av uteareal

A photograph of a flock of sheep standing in a snowy field. The sheep are in the foreground, looking towards the camera. In the background, there are snow-covered mountains and a wooden fence. The sky is clear and blue.

Forskrift om velferd for småfe (§ 24)

- *Når forholdene ligger til rette skal sau gis adgang til uteområder også utenom ordinær beitesesong*

Sau er godt tilpasset kulde

- Drøvtyggere: Høy energiomsetning, mer robuste for kulde enn enmaga dyr
- Ull isolerer
- Med god ullmengde kan sau i Norge slippes ut i nesten all slags vær og temperatur over en kortere periode

Velferdsgevinster med uteareal/lufting

- Større totalareal
  - Behov for bevegelse og mosjon
  - Dyr med lav rang kan lettere trekke unna for å unngå konflikter
- Mer variert og stimulerende miljø
  - Naturlig atferd som sauene er sterkt motivert for

- Flere studier viser positive effekter av uteareal
  - Helse
  - Naturlig atferd
  - FåreBygg: Mer positive atferdsuttrykk vurdert ved QBA-metoden (Stubsjøen et al., 2022)

Spørreundersøkelse om mosjon i drektigheten

Foto: Finn Avdem, Nortura

- En del sauebønder bruker uteareal
  - Erfarer positive effekter (lamming m.m.)
- Spørreundersøkelse til sauebønder (SK)
  - HT sau og Nortura, 2019
  - Data fra 1225 besetninger
  - 38,8% av dem med innendørs oppstalling brukte uteareal til hele/deler av besetningen

Hva ser du på som **fordeler** med lufting?

Hva ser du på som **ulemper** med lufting?

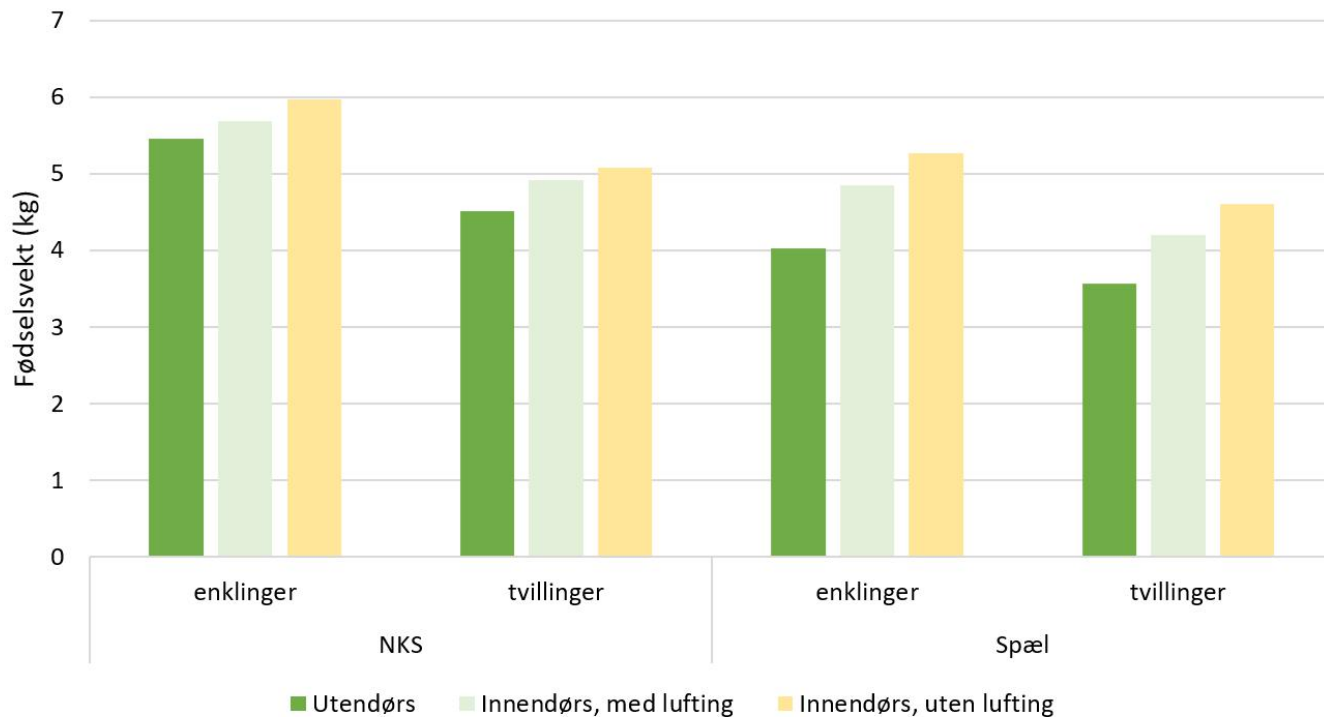
WordItOut

Uteareal – utfordringer

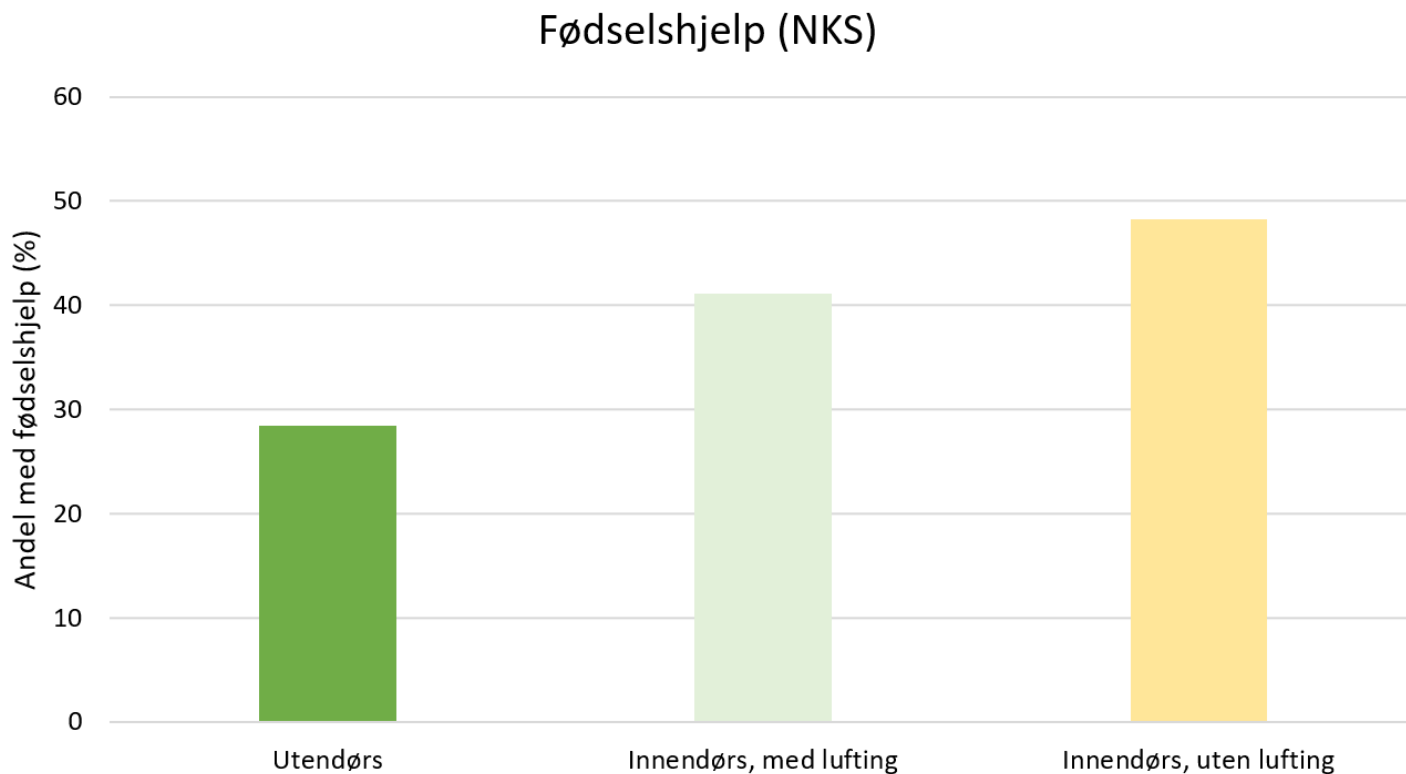
- **Vi har fjøs for å ivareta velferd utenom beitesesongen**
  - Utedrift - tillatelse MT
- **Uteareal - ikke mulig for alle**
  - Værforhold
  - Utforming av fjøs og uteområde
- **MEN: Kan være fordelaktig for langt flere enn dem som praktiserer det per i dag**

Sammenheng mellom mosjon og fødselsvekt

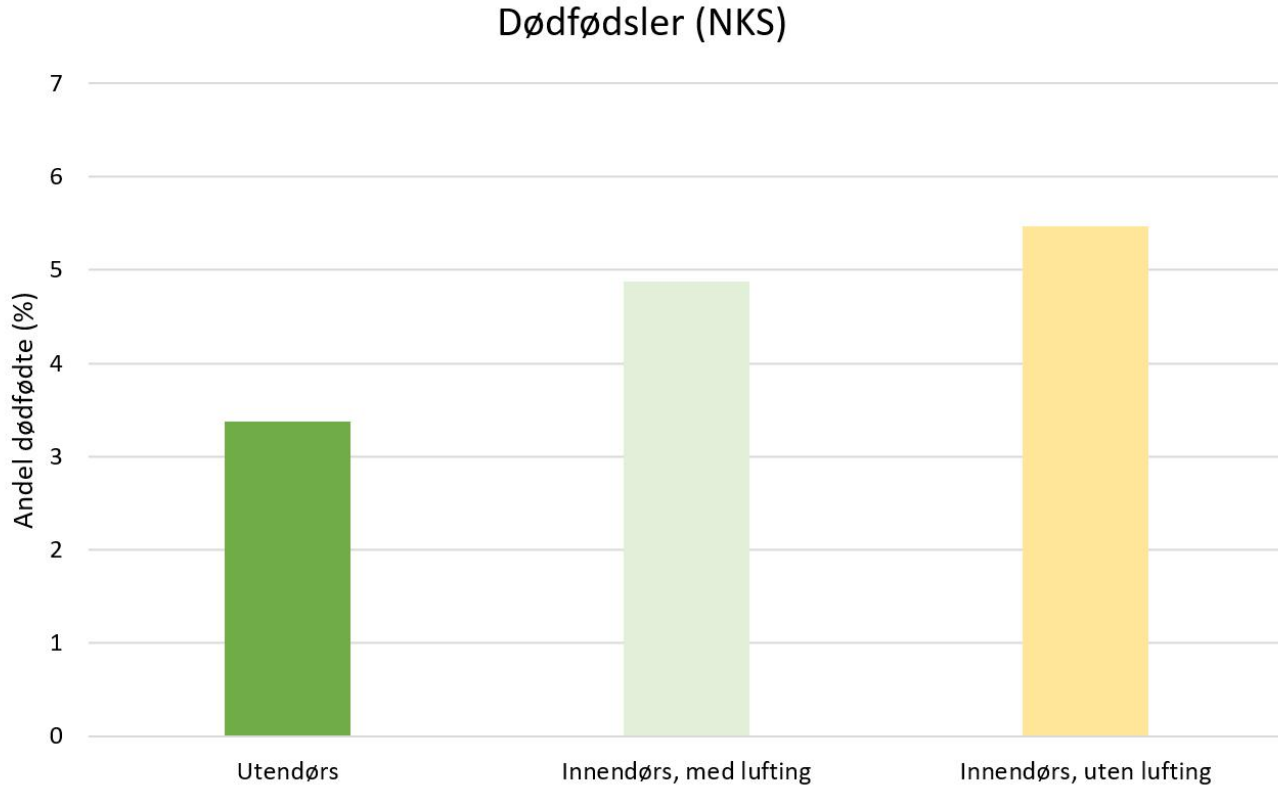
Fødselsvekt (gj. snitt voksne søyer)

Sammenheng mellom mosjon og fødselshjelp

Sammenheng mellom mosjon og dødfødsler

Konklusjon

- Resultatene indikerer at økt arealtilgang for søyer under drektigheten reduserer lammets fødselsvekt
  - Muligens til et gunstigere nivå, ettersom andelen fødselshjelp også ble redusert
- For NKS var utendørstilgang også assosiert med lavere andel dødfødsler
- **Mosjon gir en velferdsgevinst**
  - I DVP-besøket kan mosjon være på skrytelist
  - Økt plass inne gir også mer mosjon
  - Det kan være fint å oppmuntre dyreeier til bruk av uteareal
  - Eller å ta i bruk tilgjengelig ekstraareal inne på slutten av drektigheten

Lamming

Lammingsperioden

Avl
Bekkenutforming
Rase – driftsform
Rutiner for fødselshjelp
Kullstørrelse
Fødselsvekt
Inneperiodens lengde?
Bingereal?
...

	NKS	Spæl (Kvit spæl)
Andel med fødselshjelp, % av alle søyer (Tall fra 2019)	45	30
Dødfødte lam, % av alle fødte lam (Tall fra 2023)	4,6	4,1
Lam tapt inne, % av alle levendefødte lam (Tall fra 2023)	4,0	3,3

Vårt mål er:

- Lette fødsler
- Så lavt lammetap som mulig

Målrettet fokus og hjelp

- Hvordan finne de dyrene som trenger hjelp:
  - Følg med på at dyrene spiser og virker kvikke
  - Se etter unormal atferd som urolige dyr eller veldig rolige
  - Følg med på lyder (lam som skriker, presselyder)
  - Følg spesielt godt med på signaler fra dyrene de første dagene etter fødselen

- Erfaringsmessig er disse dyrene ofte utsatt:
  - Søyer: unge, tynne, hard fødsel og side jur
  - Lam: Hard fødsel, store kull, ujevne kull, veldig små eller veldig store, unge mødre.

Foto Eva Mosheim

Tips til å få lammene til å suge

- For å hjelpe lam å suge kan man holde den ene hånden forsiktig under haken på lammet og den andre hånden berører området under halen og fører det i denne stillingen mot spenen.
- Vær oppmerksom på at lammet vil naturlig søke oppover og vil ofte komme for høyt (over juret).
- Dersom dette skjer, er det lurt å ikke ta det over hodet (krona) og presse hodet nedover. Da stritter lammet bare imot.
- I stedet kan du føre lammet litt bakover (retning morens hode) med hånden under haken på det, og føre det mot spenen med den hånden som er bak på lammet.
- Prøv dette før flaske eller sonding

Utnytt pregingsfasen hos nyfødte lam for å få dyrene tamme

- Fenomenet **preging** innebærer at dyreunger følger etter det første individet de har kontakt med etter fødselen.
  - I naturen er det normalt moren.
- Hos sau kan dette utnyttes med å ha tidlig kontakt med lammet, med positive interaksjoner som berøring, rolig snakking og vennlig behandling.
- Pregingsfasen er optimal de første par dagene etter fødselen (en sensitiv periode)
- I tillegg er det sannsynligvis enn sensitiv periode like etter avvenning og i brunsttiden

RRR – råmelk, raskt og rikelig

- Mengde: Minst 1 liter første døgn (lam 5 kg)
- 1-1,5 dl per mål -> Heller lite og ofte enn mye på engang
- Minst et mål fra sau som er vaksinert, så snart som mulig
  - Melk fra mor
  - Melk fra en annen sau
  - Kuråmelk (noen gir anemi, men sjelden. Øk mengden med 30%)
  - Melk fra geit (sanerte besetninger)
  - «Råmelkserstatninger» og råmelkstilskudd

TTT – tett, tørt og trekkfritt

Foto: Grethe Ringdal, Nortura

Takk for oss!

